

نشست علمی تخصصی هنر، معماری و شهرسازی عصر پنجشنبه‌ها

محل برگزاری: سالن اجتماعات مهندسين مشاور هرم پی

زمان: پنجشنبه ۷ اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

عنوان: اعداد در تاریخ و هنر و معماری

سخنرانان و اعضای پنل: دکتر محمدمهدی محمودی، دکتر علی طاهری، دکتر احمد کامیابی مسک و مهندس فرامرز

پارسی

چکیده‌ای از سخنرانی‌ها:

سخنران اول: آقای دکتر محمدمهدی محمودی

در خصوص اعداد در تاریخ، هنر و معماری می‌توانیم از بررسی آنها و با عدد صفر شروع کنیم:

عدد صفر: بیشتر به معنی پوچ، هیچ، خالی و عدم هستی است.

عدد یک: خداوند یکی است، در معماری نیز تک گنبد و تک ایوان را می‌بینیم.

عدد دو: اولین عدد زوج است. در معماری ایرانی و در دوره اسلامی دو مناره داریم، در ادبیات هم دو بیتی. در عین حال عدد دو، دوگانگی و تضاد را نشان می‌دهد و همچنین زن و مرد را هم با دو نشان می‌دهیم. عدد دو بیانگر دوراهی نیز هست. اینها بخشی از نکات مثبت و منفی این عدد است.

عدد سه: عددی است منحصر به فرد، که در همه ادیان و تمدن‌ها هم نگاهی خاصی به آن وجود دارد. در معماری نمونه شاخص کاربرد این عدد در اهرم مصر است. سه، اولین عددی است که به آن "همه" اطلاق می‌شود. نمونه دیگر کاربرد آن در معماری ایرانی، سه دری است.

عدد چهار: در عرفان این عدد جایگاه بالایی دارد. چهار فصل، کعبه، چهار رکن، چهار طاقی، چهار ایوان، چهار گوش و جهات چهارگانه اصلی زمین، نمونه‌هایی هستند که عدد چهار را در آنها می‌بینیم. بطور کلی چهار ضلعی در معماری عنصر بسیار قوی ای است.

عدد پنج: حواس انسان پنج عدد است که آنها را حواس پنجگانه می‌خوانیم. گروه‌های پنج نفری که به گروه‌های آزادی طلب معروف هستند. در هندسه پنج ضلعی را می‌بینیم و در هر دست ۵ انگشت داریم.

عدد شش: شش ضلعی شکلی بسیار قوی است. بحث‌هایی در مورد حس ششم داریم و ...

عدد هفت: اولین عددی است که گفته می‌شود هم مادی است و هم معنوی. عدد هفت عددی مقدس است زیرا گفته می‌شود که به کمال رسیده و نوعی از ایمنی، آزادی و آرامش را نشان می‌دهد. در ادبیات هفت پیکر، هفت خوان رستم و هفت شهر عشق عطار نیشابوری را داریم. در بیتی از مولانا آمده:

ما هنوز اندر خم یک کوچه/یم

هفت شهر عشق را عطار گشت

تعداد روزهای هفته، هفت روز است. در اعتقادات ایرانیان باستان هفت باور نیک وجود دارد. در متون مختلف نیز به هفت طبقه زمین و آسمان اشاره شده است و عجایب هفت‌گانه هم که شهرت بسیار دارند.

عدد هشت: این عدد نیز در ادیان مختلف به شکل‌های مختلف آمده مثلاً هشت فرشته در اسلام یا حوض هشت ضلعی غسل تعمید در مسیحیت. در معماری ایرانی هشت ضلعی و هشتی به کار رفته است. همچنین مجموعاً هشت جهت اصلی و فرعی جغرافیایی را داریم.

عدد نه: اولین عدد مقدس فراماسونری است.

عدد ده: اولین عدد دو رقمی و یک عدد آرام بخش است. عددی است که اطمینان می‌دهد.

عدد یازده: در برخی از باورها، عدد یازده نمادی از شیطان است. حادثه یازده سپتامبر هم که حادثه ای مشهور است این عدد را جهانی کرد.

عدد دوازده: در اکثر ادیان عددی مقدس می‌باشد. در تقویم و تمدن‌های مختلف هم سال شامل ۱۲ ماه می‌شود.

عدد سیزده: این عدد در اغلب ملل نامبارک، شوم و نحس است. اگر به خاطر داشته باشید در گذشته پلاک‌های ۱۳ را از همین رو، به صورت ۱۲+۱ می‌نوشتند.

عدد چهارده: در فلسفه گفته می‌شود، عدد چهارده رمز و رازهایی دارد.

عدد پانزده: یک عدد میانی و معتدل است؛ میان دو عدد ۱۰ و ۲۰.

عدد چهل: در داستان‌های بسیاری آمده همچون علی بابا و چهل دزد بغداد و یا قصه هزار و یک شب. دوران بارداری ۴۰ هفته یا همان ۹ ماه است. گفته می‌شود انسان در ۴۰ سالگی به کمال می‌رسد.

عدد صد: در اکثر ادیان و تمدن‌ها باستانی و کهن عدد صد بسیار قوی دیده شده و صحبت‌های بسیاری نیز از آن آمده است.

عدد ششصد و شصت و شش: عددی است که باز هم در ادیان مختلف دارای رمز و رازهای بسیاری است و حکایت‌های زیادی در خصوص آن وجود دارد.

سخنران دوم: آقای دکتر علی طاهری

در بررسی حوادث در تاریخ‌های مختلف عموماً نکات جالبی به چشم می‌خورد، اتفاقات مختلفی که در یک روز معین ولی در سال‌های متفاوت رخ داده‌اند. به عنوان مثال آغاز سلطنت اردشیر سوم در سال هشتم هجری با قیام سردار ایرانی مسلمان به نام تازین که در سال ۹۰ هجری از تنگه جبل الطارق عبور کرده و وارد اروپا می‌شود، در یک روز رخ داده است. قیام این سردار در تاریخ به نام قیام قرمطیان (قرمطیان) آمده و به نوعی ریشه‌های مهری دارد که حتی به پیش از زرتشتیان باز می‌گردد.

دانستن درباره بسیاری از دست یافته‌ها، اندیشه‌ها و جهان بینی‌ها، باورها و آرزوهای دور و دراز و میل به جاودانگی، از گذاشته تاکنون موضوعی است که ذهن انسان را درگیر رویدادها می‌کند؛ از این رو برای دستیابی به پاسخ چنین مسائلی باید از منابع تاریخی کمک گرفت. اما سوال اینجاست که تاریخ چیست؟ علاوه بر تعاریف زیادی که از تاریخ شده است، اجماعی بر این تعریف وجود دارد که تاریخ دانشی است درباره انسان، انسان در زمان و مکان وقایعی که اتفاق می‌افتد. به معنای دیگر، کارکرد اعمال و رفتار انسانی در حوزه‌های مختلف فکری و اندیشه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و بطور کلی چگونه زیستن او در گذشته‌ای که به سرنوشت اکنون انجامیده را، تاریخ می‌نامند. اگر این گفته هگل که "فلسفه یعنی تاریخ فلسفه" و سخن بسیار زیبای دیگر که گفته شده "انسان موجودی است کاملاً تاریخی" را در نظر بیاوریم، پی به اهمیت تاریخ در زندگی امروز و ساختن فردا، خواهیم برد.

آیا تاریخ جزء معرفت‌های درجه اول است یا دوم؟ در حوزه علم، معرفت‌ها درجه‌بندی شده‌اند، مثلاً فلسفه و ریاضیات به عنوان پایه علوم و معرفت درجه اول تقسیم‌بندی شده‌اند. بقیه علوم را جزء معرفت‌های درجه دو می‌دانند. آیا تاریخ امری است مورخانه یا فیلسوفانه؟ چون ما در تاریخ با چرایی امور سروکار داریم. آیا تاریخ در امروز جامعه تداوم آن وضعی است که در دوره سنت وجود داشته است؟ آیا امکان دستیابی به حقیقت به معنای تام آن، امکان‌پذیر است؟ مجموعه‌ای از مطالعات منظم و علمی توانسته تا حدی جوابگوی سوالات بشر باشد.

در میان دسته‌بندی‌های مختلف تاریخ، تاریخ علم جایگاه ویژه‌ای دارد و در میان علوم هم، ریاضی نقش مهمی را ایفا می‌کند. حوزه علم اعداد در طول هزاره‌ها برای انسان بسیار جالب بوده است. اعداد نه تنها زمان و مکان را با فرمول‌های انتزاعی نشان می‌دهند، بلکه بخشی از نظام اسرارآمیز ارتباط با ستارگان و پدیده‌های طبیعی دیگر نیز هستند. انسان‌های پیشین معمولاً همین پدیده‌ها را مرتبط با ارواح، خدایان، شیاطین و یا نمایندگان آنها می‌دانستند. با شناختن یک عدد و نیز نیروهای نهفته در آن می‌توانستند یاری ارواح مربوط به آن را برای جادوگری تأمین کنند و یا با تکرار اوراد خاصی به تعداد معین، تأثیر آنها را افزایش دهند. دانش مفاهیم سری اعداد در ادبیات محلی نیز بازتاب دارد. نمادگرایی عدد نیز مبحث دیگری است که اهمیت بسیار دارد و شباهت‌های فراوانی میان تفسیر اعداد را در فرهنگ‌های گوناگون نشان می‌دهد.

اما ارتباط انسان با اعداد و نقش آن در سرنوشت زندگی او به حدی است که به قول ریاضی‌دان بزرگ تاریخ بشر اسحاق آساموف "عدد همزاد انسان است" و یا به قول ویلی هارتر "روحیه ریاضی یک ویژگی فطری انسان است که در هر جا که زندگی کرده و در هر حال که بوده، به چشم می‌خورد". مانند انسان عصر هجر که نه می‌توانست اعداد را بشمارد و نه چیزی از نسبت‌های ریاضی می‌دانست، تنها به غریزه ریاضی‌اش اعتماد می‌کرد. پس این غریزه است که کمک می‌کند تا انسان مفهوم اعداد را بفهمد و پس از آن خود اعداد هستند که توسعه می‌یابند و سپس در قالب اشکال هندسی در می‌آید. نظام‌های عددی آهنگ‌های گوناگونی دارند. انسان زمانی که بخواهد نظام الگوریتم کامپیوتر را بفهمد، به مقوله آهنگ اعداد و ریاضی پی خواهد برد.

اما انسان ابتدایی که در روزگار گذشته عدد را نمی‌شناخت و با عدد نویسی سروکار نداشت، چگونه می‌توانست اشیاء را بشمارد؟ چه مدت لازم

بود تا انسان شکارگر به تعداد شکار و زمان مصرف آن پی ببرد؟ چقدر طول کشید تا چوپانی برای شمارش گله‌اش نشانی به کار ببرد و یا لشکرکشی‌های بزرگ چگونه ساماندهی می‌شدند؟ شمارش و تقسیم غنایم جنگی چگونه صورت می‌گرفت؟ اینها همه مسائلی بودند که با اعداد سر و کار داشتند. حس عددی جزء حواس انسانی به حساب می‌آید که به انسان درک کاهش و نقصان و یا افزایش و فزونی را می‌دهد. کامیابی بشر در محاسبه، ابتدا به ساکن مدیون ده انگشت و بند بند آنها است. کسی نمی‌داند که اعداد نخستین توسط چه کسانی و در چه زمانی اختراع شده‌اند، ولی این را می‌دانیم که اختراع عدد قبل از اختراع حروف الفبا بوده است.

در حوزه گزارش تاریخی، حدود ۵ هزار سال پیش سومریان که نظرات گوناگونی در مورد مبدا آنها وجود دارد، از فلات ایران گذر کردند و به بین‌النهرین رسیدند. وقتی در حوزه تاریخ باستان صحبت می‌شود، اکثر محققین سومریان را مبدا تمدن بشری می‌دانند. آنها اقوامی هستند که در کشورداری و زندگی اجتماعی و کشاورزی، آبیاری و ساخت و ساز بنا از خشت و گل، تمدن درخشانی داشتند و به عدد نویسی از طریق خط میخی روی آوردند. بعد مصری‌ها هستند که استفاده از خط هیروگلیف، منظور عددی خود را می‌رساندند. بابلی‌ها که وارث سومری‌ها بودند هم با استفاده از خطوط میخی این کار را ادامه دادند. تفاوت میان نظام شمارشی مورد استفاده چینی‌ها و بین‌النهرینی‌ها در این است که بین‌النهرینی‌ها به نظام عدد ۶۰ تایی اهمیت بسیار می‌دادند، که بعدها هم به علم سبیتی معروف شد و علوم مختلفی در میان این شصت علم بوده مانند کلام، ریاضی، ستاره شناسی و نجوم و ... معروف است که امام فخر رازی و یا حافظ شیرازی علم سبیتی را می‌دانستند. در مقابل، چینی‌ها اعداد ۸۱ گانه داشته‌اند، برعکس سایر ملل که ده گانه، بیست گانه، چهل گانه، پنجاه گانه و ... دارند. یونانی‌ها در ۲۴۰۰ سال پیش و بعد از آن رومی‌ها پیشرفت زیادی در گسترش علم داشتند. بعد از آن مایاها را داریم که عدد ۱۲ برای آنها بسیار مقدس است. هندی‌ها حدود ۱۳۰۰ سال پیش تحولی شگرف را روی مسائل اعداد به وجود آوردند. آنچه که امروز به عنوان اعداد می‌شناسیم اساس و پایه‌اش به تمدن هند باز می‌گردد.

نحوه نوشتن اعداد هم در میان اقوام مختلف، به روش‌های گوناگون بوده، مثلاً بابلی‌ها و سومری‌ها به صورت میخی عددنویسی می‌کردند. مصری‌ها به صورت خطوط عمودی و موازی با هم و همچنین شکلی شبیه به π و از صد به بالا نیز از اشکال گوناگون استفاده می‌کردند. هندی‌ها برای نوشتن اعداد خود نشانه‌هایی را اختراع کردند که امروزه هم کما و بیش از همان‌ها استفاده می‌کنند. اینها عمده‌ترین اطلاعاتی بود که در تاریخ داریم.

پس از پیدایش اسلام و گسترش علم که بیشتر توسط ایرانیان صورت گرفته است کتاب‌های زیادی درباره اعداد و ریاضیات نوشته شده که شاید مهم‌ترین آنها توسط محمد بن موسی خوارزمی به نگارش در آمده است که البته اصل کتاب به زبان عربی بوده و در آن دانشمندان زیادی که بیشتر مسلمان و ایرانی هستند، روش محاسبه هندی‌ها را بطور کامل شرح داده‌اند. این کتاب در کشورهای دیگر به زبان لاتین و آلمانی ترجمه شد. یکی از افراد معروف در زمینه علم اعداد، فیوناچی است که به این خاطر هم سفرهای بسیاری داشته و در این زمینه مطالعات بسیار زیادی کرده است. استفاده از اعداد رومی تا ۷۰۰ سال و در کشورهای مختلف ادامه داشت، تا اینکه اعداد هندی، عربی، اسلامی جای اعداد رومی و لاتین را گرفت.

در مورد اهمیت اعداد در فرهنگ‌های مختلف مواردی ذکر شد ولی به نمونه‌های دیگری نیز می‌توان اشاره کرد، به عنوان مثال عدد ۶۰ برای سومریان مهم بوده و برای بابلی‌ها اعداد ۳، ۷، ۱۲ و ۶۰. هر یک از اعداد هم عددی یکی از خدایان یا عناصر طبیعی بوده مثلاً ۴۰ عدد آب است، ۵۰ عدد زمین و ۶۰ عدد بهشت. برای یونانی‌ها هم اعداد ۳ و ۷ مهم بوده است. در نماد شناسی، اعداد فرد که از ۳ شروع می‌شوند مذکر هستند و اعداد زوج هم مونث (عدد یک واحد است). حال وقتی عدد ۲ را با ۳ جمع کنیم عدد ۵ و نشانه ازدواج و حلقه حاصل می‌شود. برای رومی‌ها هم عدد ۳ و ۷ مهم بوده و سه الهه سرنوشت و سه الهه انتقام داشتند. همانطور که در ایران عدد ۱۳ را نحس می‌دانند، برای رومی‌ها هم این عدد منحوس است؛ از این رو که رومی‌ها ۱۲ خدا داشتند، خدای سیزدهمی می‌آید و با یکی از خدایان دیگر می‌جنگد و او را می‌کشد. در سنت هند عدد ۱۰۰۱ بسیار مقدس است جالب است بدانید که در دعای جوشن کبیر هم ۱۰۰۱ بار اسم خدا آمده است.

در ادیان ابراهیمی توجه به اعداد بیشتر برگرفته از تفکرات فیثاغورثیان است. نظم همواره مهم بوده، نظم اعداد، نظم اشکال، نظم سیاسی و حتی نظم اجتماعی. نظم در ایران باستان مترادف عدالت است. فیثاغورث مدتی در بابل و نزد زرتشتیان تعلیم دیده و متاثر از فرهنگ بین‌النهرین بوده است. در عرفان اسلامی اعداد نقش بسیاری دارند مثل چله نشینی که خودش بحثی مفصل و جداگانه را می‌طلبد. مراتب ۷ گانه عرفانی را نیز داریم. عدد چهارده هم بسیار مهم است به خصوص در عرفان شیعه که نماد ۱۴ معصوم است.

سخنران سوم: آقای دکتر احمد کامیابی مسک

نام هر یک از ما براساس حروف ابجد می‌تواند به یک عدد تبدیل شود. به عنوان مثال نام من ۵۳ است. وقتی به اعداد و شماره‌ها می‌اندیشیم،

می‌بینیم که حوزه استفاده از اعداد بسیار وسیع است. به عنوان مثال در زندان‌ها، لباس هر یک از زندانی‌ها یک شماره دارد و به جای اسم با آن شماره خوانده می‌شوند؛ حتی ورزشکاران هم با شماره معرفی می‌شوند. امروزه برای انجام امور مختلف اگر شماره ملی خود را ندانیم نمی‌توانیم کاری از پیش ببریم. بنابراین شاید بتوان این نتیجه را گرفت که انسان‌ها نیز به عدد تبدیل می‌شوند.

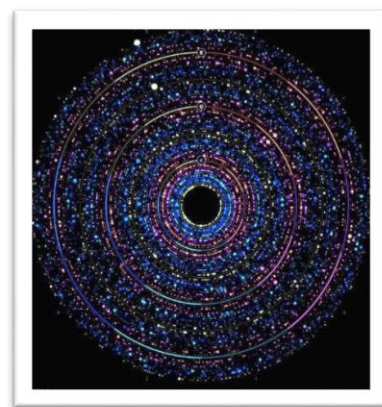
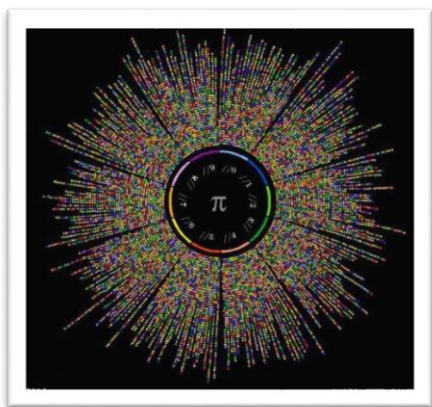
انسان اولیه از همان ابتدا بدون آنکه خودش بداند از اعداد استفاده می‌کرده است. آنها عدد نویسی را نمی‌دانستند ولی می‌توانستند با انگشتان خود تعداد شکارهای روز را اعلام کنند؛ از همین جاست که سیستم ریاضی ما ۱۰ تایی شروع است.

زرتشتیان، عمر هستی را به ۱۲ دوره هزار ساله تقسیم می‌کنند. از این رو همیشه ۱۰۰۱ شروع یک دوره جدید است. پایان هر دوره تحولی صورت می‌گیرد پس از هر تحول، جهانی دیگر شکل می‌گیرد. عدد ۱۰۰۱ آن سوی بی‌نهایت است آنچه در پی هزار می‌آید نامتناهی بودن دوران‌ها را بازگو می‌کند. براساس تاریخ زرتشتیان تا کنون دو هزاره را پشت سر گذاشتیم و در هزاره سوم منتظریم که عدل برقرار شود. اعداد ۱۰۰ یا ۱۰۰۰ بطور عام زیاد استفاده می‌شوند و همواره نشان دهنده کثرت هستند. به عنوان مثال می‌گوییم ۱۰۰ بار گفتم نفهمیدی، یا اینکه من هزار کیلومتر راه رفتم تا رسیدم و ... از این قبیل مثال‌های گفتاری بسیار داریم.

در ملل مختلف میان اعداد تفاوت وجود دارد. شاید تنها میان اقوام چهارنشین اعداد یکسان باشند چرا که آنها زیاد با اعداد سروکار ندارند. برای برخی ممکن است یک عدد به دلیل اتفاق‌های بد یا خوبی که در آن تاریخ خاص افتاده خوش یمن و یا نحس شود. ما روزهای سال را براساس اعداد می‌شناسیم و می‌گوییم که یکسال ۳۶۵ روز و ۴ فصل و ۱۲ ماه دارد و روز را به ۲۴ ساعت که ۱۲ ساعت آن روز و ۱۲ ساعت شب است، تقسیم می‌کنیم و بعد تقسیمات ۶۰ تایی برای ساعت و دقیقه قرار می‌دهیم تا زمان را به ثانیه برسانیم.

در مورد نگارش اعداد، می‌توان گفت ساده‌ترین روش را رومی‌ها داشتند که تنها شامل سه نشانه I، V، X است ولی می‌توانستند با همین سه تا بی‌نهایت عدد بنویسند. بقیه اعداد در ملل مختلف با هم متفاوت هستند. در موسیقی هم گفته می‌شود که اولین نت‌ها را فیثاغورث با اندازه‌گیری از طریق فیزیک ثبت کرده است. دستگاه‌های موسیقی اصیل ایرانی هم هفت عدد هستند، شامل: شور، همایون، ماهور، چهارگانه، نوا، راست پنجگانه و سه گانه.

اعدادی هستند که بیش از سایر اعداد مشهورند و پرکاربرد. به عنوان نمونه عدد هفت، نزد ایرانیان از دیرباز تاکنون عددی مقدس و مشهور است. البته هفت عموماً نزد مردم مشرق زمین مقدس است. اغلب در جهت نیت پاک استفاده می‌شود. عدد ۷ در آیین کهن میتراپی، مقدس است و قدمت این آیین به بیش از ۵۰۰۰ سال پیش باز می‌گردد، بنابراین می‌توان گفت ایرانیان نخستین ملتی بودند که به رمز و راز این عدد پی بردند. عدد هفت در بعضی از کشورهای اروپایی مانند فرانسه هم رایج بوده، مثلاً هفت شاعر معروف به "هفت شاعران" بوده‌اند که اولین دایره المعارف را نوشتند و گامی مهم برای پیشرفت علم و دانش در جهان برداشتند. اهمیت و جایگاه عدد ۷ در باورها، هنر، تاریخ، معماری، ادبیات و فرهنگ ایرانیان باستان، به خوبی از آثار به جا مانده مشهود است. به عنوان مثال دور تا دور قلعه هگمتانه، پایتخت مادها، هفت دیوار بوده است و در نقوش نقش رستم بالای آرامگاه داریوش بزرگ دو طرف ۶ نفر وجود دارد و با وجود داریوش هفت نقش را تشکیل داده‌اند. همچنین عدد ۷ در نزد ایرانیان به عنوان یک نماد انرژی اهورایی نیز مطرح است به طوری که در بعضی از نقوش فرش‌های دستبافت محلی و یا گلیم‌های محلی دور تا دور دایره میانی با ۷ رنگ مختلف تزئین شده است. مثال‌های کاربرد عدد هفت بسیار است، از جمله هفت ایزدان آریایی، هفت طبقه زمین، هفت طبقه آسمان، هفت ستاره، هفت روز هفته، هفت اقلیم، هفت دریا و مهم‌ترین آنها هفت سین نوروز است. ما تعداد زیادی شهر و روستا داریم که با عدد هفت شروع می‌شود، تعداد زیادی ضرب المثل، بیت‌های زیبا از شاعران بزرگ که همه با اعداد آغاز می‌شود. کوچکترین عددی که در شعر به کار رفته نیم است مانند: نیم جو یا نیم کرشمه.

سخنرانان چهارم: آقای مهندس فرامرز پارسی

از نظر من اعداد بخشی از نظام زبان هستند و در واقع مکانیزی که در تولید زبان عمل کرده، همان مکانیزی است که اعداد را شکل می‌دهد. اگر بپذیریم انسان کنونی در یک تحول ژنتیک ذهنش آماده می‌شود تا الگوریتمی را سامان دهد که می‌تواند از این الگوریتم مفاهیمی را به نشانه‌ای نسبت دهد و میان امور مفاهیم مشابه را استخراج کند، می‌تواند روی روابط دال و مدولی عمل کند، پس می‌توانیم انتزاع‌های مضاعف نیز داشته باشیم و یکی از این انتزاع‌ها می‌تواند منجر به شکل‌گیری اعداد شده باشد.

همانطور که روابط دال و مدولی در طول تکامل فرهنگ‌ها و خود زبان این امکان را می‌دهد که یک دال دارای گستره معنایی شود و از تک معنایی خارج گردد؛ در زبان هم وقتی از یک کلمه استفاده می‌شود، تنها به یک واحد بر نمی‌گردد و چندین معنا را پوشش می‌دهد. هر چه زبان پیشرفته‌تر باشد این امکان هم بیشتر است و به زبان ابهام می‌دهد و آن را شعرگونه می‌کند و از همه مهم‌تر امکان تغییر را فراهم می‌آورد. این تغییر هم در آواها و هم در گستره معنایی می‌تواند شکل بگیرد. اگر چنین چیزی را در زبان بپذیریم و اعداد را هم بخشی از زبان بدانیم، آن وقت می‌توانیم به راحتی بپذیریم که اعداد به غیر از اینکه نشانه‌ای برای یک مفهوم ریاضی هستند، می‌توانند نشانه‌ای برای سایر مفاهیم فرهنگی هم باشند. بنابراین بدیهی است که در تمام فرهنگ‌ها، اعداد در جایگاه غیر ریاضی خود هم وارد پیشرفت زبان و تکامل فرهنگ شده‌اند.

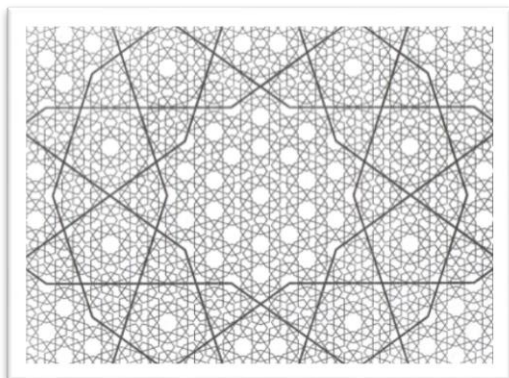
زمانی که ما درباره اعداد صحبت می‌کنیم تنها به ریاضیات داستان کار نداریم بلکه به معنای متصل شده به این اعداد اشاره داریم. می‌توان گفت اعداد بیان‌کننده هیچ رمز و رازی نیستند، بلکه در واقع چیزی که به آنها متصل می‌کنیم شده را حمل می‌کنند. اعداد سرچشمه مفاهیم پنهان نیستند، بلکه بسته به این که ما چه دستگاه عدد نویسی را انتخاب کنیم، مفاهیم مختلفی را متحمل می‌شوند. مثلاً سومری‌ها با تقسیمات ۱۲ تایی کار می‌کردند و یادگارشان هم برای ما ۱۲ ساعت و ۱۲ ماه است. بنابراین اعداد هیچ قداستی ندارند. بلکه این ما هستیم که قداست را به اعداد نسبت می‌دهیم و این امر هم در فرهنگ به وجود می‌آید.

این رویکرد که اعداد رموزی را از ماوراء حمل می‌کنند، حداقل برای من پذیرفته شده نیست. اما هستند کسانی که این مسیر را می‌روند از جمله دکتر نصر و یا آقای اردلان. در کتاب حس وحدت آقای اردلان در مورد سه ضلعی و چهار ضلعی استدلال‌های معنایی وابسته به حقیقتی ماورایی را بیان می‌کنند. اینها مفاهیم ساخته شده در فرهنگ‌ها هستند، که البته بسیار هم با ارزش هستند. اینکه بیان می‌شود اعداد معنایی ماورایی ندارند به معنای بی‌ارزشی آنها نیست بلکه بیشتر سخن بر سر آن است که اعداد در حوزه اسطوره‌ها هستند. بنابراین ما می‌توانیم بگوییم که اعداد دریچه‌هایی هستند برای شناسایی لایه‌های معنایی گم شده در فرهنگ.

بیشتر مطالبی که درباره اعداد و معماری گفته می‌شود در ۵۰ سال اخیر بوده و به صورت جدی‌تری به این موضوع پرداخته شده است. مطالعات بسیاری در مورد نقش اعداد در معماری و حتی پایان‌نامه‌هایی در این مورد انجام شده است. بیشتر مطالب هم از عدد یک شروع می‌شوند و همیشه گفته می‌شود عدد یک به وحدانیت خدا اشاره دارد و کاربرد آن در معماری هم در خانه‌های قدیمی با یک حوض و یا یک گنبد در مسجد بوده که متأسفانه چنین استدلالی در مقوله اعداد و معماری کمی ضعیف به نظر می‌رسد. ما مساجدی داریم با ۲ گنبد مانند مسجد جامع اصفهان، یا خانه‌هایی با ۲ حوض مانند مسجد چهار باغ.

در مورد عدد چهار هم گفته می‌شود که به عناصر آب، باد، خاک و آتش اشاره دارد و مربع است که این چهار عنصر را به هم وصل می‌کند و از همین رو مربع در معماری مورد استفاده قرار گرفته است. اینها استدلال‌های محکمی نیستند و شاید دلایل دیگری برای کاربرد مربع وجود داشته باشد. مثلاً اتاقی مربع عموماً مکان زیباتر و راحت‌تری است نسبت به فضایی با گوشه‌های تیز و شکسته و یا در مورد عدد پنج که آن را به پنج تن آل عبا و یا نمازهای یومیه نسبت می‌دهند، هیچ ربطی به معماری ندارد و حتی ریشه بسیاری از نقوش پنج تایی به پیش از اسلام باز می‌گردد. عدد هفت در ادبیات فارسی بسیار آمده ولی جالب است که در معماری این عدد کاربرد زیادی نداشته، فقط قوس ۵ و ۷ را داریم یا قوس ۷ قسمتی که ربطی به تقدس اعداد و بار معنای آنها هم ندارد و صرفاً یک روش ترسیمی است.

من معتقدم در تکاملی که زبان پیدا کرده و در نفوذی که در شاخه‌های فرهنگی داشته و در هر حوزه تمدنی، یک سری معانی به تدریج به آن اضافه شده و آن را پیچیده‌تر کرده است. پس این موضوع که یک عدد هم در اینجا مقدس است و هم در آن سوی دنیا، به خاطر دلایل ماورایی نیست، در بسیاری موارد به خاطر اتحاد و انشقاق جغرافیایی مفاهیم است. به عنوان نمونه عدد هفت می‌تواند به معانی مختلفی برای چند قوم مهم یا مقدس باشد، شاید در یک جا عدد ۷ را برای شب هفت در

از دید شخصی اعداد در فرهنگ ما بار معنایی داشته‌اند ولی تأثیر چشم‌گیری روی معماری نگذاشته‌اند.